
Nils-Gustav Lundgren:

**Kampen om natur-
resurserna**

När jag började läsa ekonomi tycktes mig läroböckernas bild av samhället rätt torftig. I världen pågick den politiska, ekonomiska och ibland militära kampen om resurser, men i böckerna handlade det om en stillsam allokering på marknader där grupperingar, maktförhållanden och spelregler var givna på förhand. Nu håller emellertid läroböckerna, om inte världen, på att bli bättre. Ekonomisk, politisk och historisk analys forenas. Den ekonomiskt inriktade forskningen i gränslandet till rättsvetenskap och ekonomisk historia (property rights) och statsvetenskap (public choice) har visat hur viktigt samspillet mellan politik och ekonomi är och givit insikt i hur detta fungerar.

Ett smakprov bör dagens ekonomistuderande nu kunna få genom att läsa Nils-Gustav Lundgrens bok *Kampen om naturresurserna. Ekonomisk utveckling och institutionell förändring i Lule älvadal under 700 år*, (SNS Förlag, 1987), lamplig som kompletteringslitteratur i en kurs på A- eller B-nivå. Denna korta bok (130 s) är en utmärkt inkörsport till property-rights-forskningens synsätt. Detta får här kött och blod i en tillämpning på några stora skeenden i näringslivets och rätts/rättighetsförhållandenas utveckling i ett nordligt utsnitt av vårt land, Lule älvadal, från medeltid till våra dagar.

Såväl effektivitet som fördelning i en ekonomi beror av rättsordningen i allmänhet och speciellt av hur olika rättigheter definieras och fördelas. Olika intressenter kommer därför att enskilt eller i samverkan försöka påverka detta, så att det blir möjligt att utnyttja de förutsättningar som ges av efterfrågan, teknik och tillgång till olika resurser. När dessa förutsättningar ändras, såg en ökad efterfrågan på rekreation i naturmiljö, formeras nya konstellationer (turismnäring, miljöopinion etc) som kräver regelförändringar. Ofta uppstår en kraftmätning med de intressen som gynnas av den bestående ordningen (skogsbruket). Beroende på utgången av denna kommer de institutio-

nella förhållandena att förändras (kommunal vetorätt mot kemisk lövslybekämpning).

I sjutusen år har människor bott och strävat i det naturresursrika och omväxlande område som Luleälven passerar på sin väg från fjäll till hav. Lundgren visar hur det enkla mönster som jag skissat här kan följas i den del av historiens väv, de senaste sju seklerna, som kan studeras i skriftliga källor.

På 1300-talet innehåller älv dalen två typer av samhällen, dels det samiska, baserat på fiske och jakt på vildren, dels det jordbruksbaserade nybyggarsamhället vid kusten. Särskilt den samiska fångst-ekonomin är till stor del självförsörjande, men birkarlarna, storbönder från kusten, upprätthåller viss handel.

Från denna tid dras områdets ekonomi in i "världsmarknaden". Redan på 1500-talet är norra Norrland invecklat i en omfattande handel med både Novgorod och Hansan. Huvudprodukten är från början torkad fisk, som blir åtråvärd till följd av jordhunger och skärpta fasteregler. Därefter är det skinn och pälsar som blir grundvalen för handel. På 1600-talet exploateras silver och bly, på 1800-talet skog, i vårt århundrade elektricitet och naturupplevelser i oförstörd miljö.

"Pris"förändringarna på dessa resurser leder till institutionella omvälvningar. Nya rättighetsstrukturer tvingas fram för att möjliggöra nya användningar av älven – från laxfiske över flottning till vattenkraft. Efter upptäckten av Amerika faller skinnpriserna, vilket pressar fram en övergång till tamrenskötsel, vilket i sin tur leder till betydande förändringar av samesamhället. Bl a organiseras samebyarna om från runda geografiska enheter till långsmala, anpassade till rennomadismen. Problemet med den negativa externa effekten av den enskilde samens produktion på de andras regleras, efter flera katastrofer, med en etableringskontroll, vilken innebär en kraftig skiktning mellan renägande och övriga samer. Förändringen i "den ekonomiska basen" påverkar hela "overbyggnaden" i vid mening, bl a förändras samernas religion.

Det är dock långt ifrån endast lokala aktörer i denna process. Såväl nationellt

som internationellt måste olika intressenters rättigheter klargöras – ibland med vapenmakt. En allt viktigare aktör blir statsmakten, med bestämda "egen"intressen. Den svenska norrlandspolitiken skildras av Lundgren som en enda lång ansträngning av statsmakten att utveckla och kontrollera stabila skattebaser. Med piska och morot, kanske allra helst den förra, styrs bosättning, näringsliv och handel till former som möjliggör beskattning. Kontroll över handelslederna i Ostersjön och Norska havet blir i detta perspektiv av strategisk betydelse. Nationsgränser dras upp i områden där sådana har saknats, i hård kamp mellan den svenska statsmakten, allierad med skilda köpmannagrupper, och ärkefienderna Danmark/Norge och Ryssland.

Det är lätt att förledas av det enkla förklarings-schemat i denna exposé. Den politiska processen bakom de institutionella förändringarna får ett drag av obeveklighet; nya institutionella lösningar spränger fram för att ge effektivitet vid nya relativpriser. I själva verket finns det ju oftast en rad alternativ, och det är inte alltid som det bästa segrar, inte ens på lång sikt. Detta är givetvis klart för Lundgren, men det slår inte igenom i framställningen. Ett undantag är kanske den avslutande diskussionen där han argumenterar för att nya intressen bör fullt ut kompensera de gamla när dessa drabbas av inskränkningar, vilket är ett sätt att förhindra "onödiga" förändringar ("kaldorkriteriet"). Även här finns dock frågor som inte berörs: T ex får intressegruppsteorin oss att misstänka att det etablerade intresset har skaffat sig monopolvinst – bör även denna kompenseras?

Ett problem är att boken är kortfattad. Vare sig den som är intresserad av property rights eller av norrländsk historia får hela sitt lystmäte tillgodosett. Å andra sidan behöver ingen läsare tröttna. Många torde få sin aptit för fortsatt läsning retad!

Docent **LARS HULTKRANTZ**
Skogsekonomiska institutionen
Sveriges lantbruksuniversitet i Umeå